

УДК 347.965(477) «18/19»

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.2.20>

Ю. А. Варушка

аспірантка кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-8928-9848

ДОСВІД ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Стаття присвячена дослідженню регулювання адвокатської діяльності за законодавством України та Республіки Польща. Здійснено порівняльно-правовий аналіз положень діючого Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Закону Республіки Польщі «Про адвокатуру». З акцентовано увагу у сфері публічного управління на відмінностях у регулюванні адвокатської діяльності за законодавством України та Польщі, встановлює їх позитивні та негативні тенденції. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері регулювання адвокатської діяльності через призму публічного управління. Розглянуто правові засади діяльності адвокатури Польщі.

Описано, що захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина нині є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав. Ключовим правозахисним інститутом, який покликаний захищати та представляти інтереси не тільки окремих осіб, а й усього суспільства загалом, є адвокатура. Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, великого значення набувають особливості функціонування адвокатури в країнах Європейського Союзу. Поряд з цим повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та запровадження воєнного стану спричинило одну з найскладніших криз у діяльності адвокатури України – адвокати залишилися без роботи, в тому числі і ті, які були вимушені виїхати за кордон. Однією з перших країн, яка створила умови для працевлаштування українських адвокатів, стала Польща. Зокрема, було визначено процедуру доступу для заняття адвокатською діяльністю. Для внесення до списку адвокатів необхідна довідка про те, що іноземний адвокат зареєстрований в Україні як особа, уповноважена на здійснення адвокатської діяльності. До заяви також має додаватися завірена копія документа, що підтверджує громадянство заявника². У зв'язку з цим актуальним є вивчення досвіду організації і діяльності адвокатури в Польщі для оцінки можливості застосування його в межах стратегічних перспектив розвитку України. Охарактеризовано умови здійснення адвокатської діяльності іноземними адвокатами. Виділено характерні особливості діяльності адвокатури Польщі, які не властиві адвокатурі України. Сформульовано перспективні напрями розвитку інституту адвокатури України.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, аплікант, адвокатське самоврядування, організаційно-правові форми адвокатської діяльності, стажування, публічне управління.

Постановка проблеми. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС перед Україною постало питання адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів у всіх сферах правового регулювання. Загальною тенденцією правового регулювання відносин на шляху до євроінтеграції є підвищення вимог у питаннях реалізації та захисту прав людини та їх стандартизація. На сучасному етапі економічного та соціального розвитку України, в світлі її євроінтеграційного напрямку діяльності правових та соціальних інститутів, утвердження європейських стандартів, приєд-

нання до основоположних міжнародних договорів, виникає проблема законодавчого регулювання організації основного інституту захисту прав громадян, а саме – адвокатури.

Першим кроком у напрямку до гармонізації законодавства України із законодавством ЄС. Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу.

Прийняття парламентом у 2012 році Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є вагомим кроком у реформуванні адвокатури відповідно до Європейських стандартів [1].

Закріплюючи численні новели, у тому числі стосовно адвокатського самоврядування, адвокатської таємниці та незалежності адвокатів, стажування, зазначений закон залишив неврегульованим ряд питань адвокатської діяльності. У світлі курсу інтеграції України до ЄС вбачається необхідним приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів. Вагомий досвід, який може перейняти Україна у правовому регулюванні адвокатської діяльності, має Республіка Польща Стан дослідження. Проблеми правового регулювання адвокатської діяльності присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників: І. Рафільської, О. Тубелець, В. Святоцької, С. Компанейцева, Т. Млинарські, М. Гаврилук. Поряд із цим значна частина проблемних питань не знайшла свого вирішення.

Саме тому метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу правового регулювання адвокатської діяльності за законодавством України та Республіки Польща, формулювання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання адвокатської діяльності присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників: І. Рафільської, О. Тубелець, В. Святоцької, С. Компанейцева, Т. Млинарські, М. Гаврилук. Поряд із цим значна частина проблемних питань не знайшла свого вирішення.

Мета статті є визначення сутності та особливостей правових засад діяльності адвокатури Польщі та формування перспективних напрямів розвитку інституту адвокатури України через призму публічного управління, здійснення порівняльно-правового аналізу правового регулювання адвокатської діяльності за законодавством України та Республіки Польща, формулювання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» покликаний забезпечити максимальне наближення правового статусу українського адвоката та адвоката держави-члена Європейського союзу. Проте з аналізу зазначеного закону та закону Республіки Польща «Про адвокатуру» впливають значні відмінності у регулюванні адвокатської діяльності. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована Республікою Поль-

ща 19 вересня 1993 року, Україною 17 липня 1997 року) передбачає право кожної людини на правову допомогу. [1]. В Україні це право гарантоване ст. 59 Конституції, відповідно до якої кожен має право на правову допомогу, тобто будь-яка людина у разі необхідності може звернутись до фахівця за кваліфікованою юридичною допомогою [10].

В Україні порядок набуття права на заняття адвокатською діяльністю встановлено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. [1].

Окремі питання, пов'язані з допуском до складання кваліфікаційного іспиту, зі складанням кваліфікаційного іспиту та проходженням стажування, врегульовані рішеннями Ради адвокатів України, це зокрема: Порядок допуску до складання кваліфікаційного іспиту, Порядок складання кваліфікаційного іспиту та Методика оцінювання результатів складання кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 154 від 1 червня 2013 р [6] та Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (у редакції, затвердженій рішенням Ради адвокатів від 25.03.2022 №38.) [7].

Отже, порядок набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні регулюється Законом та рішеннями Ради адвокатів, при цьому Законом встановлюються основні засади, тоді як вирішення більшої частини організаційних та методичних питань віддано на розсуд Ради. З цієї точки зору привертає увагу підхід польського законодавця, відповідно до якого всі питання, пов'язані з організацією, проведенням та методикою оцінювання кваліфікаційного іспиту, аж до порядку визначення кількості балів, отриманих за складання іспиту, проходженням стажування, критеріями його оцінювання тощо врегульовані безпосередньо Законом Польщі «Про адвокатуру» від 26 травня 1982 р. (з наступними змінами) [1].

Згідно із Законом Польщі «Про адвокатуру» до Реєстру адвокатів може бути включено (тобто до професії адвоката допускаються) осіб, які: мають бездоганний непідкупний характер і своєю поведінкою дають гарантію належної професійної адвокатської практики; користуються усіма громадянськими правами і мають повну дієздатність; мають повну юридичну осві-

ту і отримали не менш як ступінь магістра; пройшли адвокатське стажування і склали адвокатський іспит. [2].

Подібних виключень стосовно необхідності складання кваліфікаційного іспиту для надання права на заняття адвокатською діяльністю українським законодавством не передбачено. В Польщі звільняються від необхідності складати іспит та проходити стажування юридичні радники (юрисконсульти у нашому розумінні) [8, с.135-137].

На відміну від українського законодавства, законодавством Польщі встановлено необхідність наявності стажу роботи на визначених посадах не менше чотирьох років. [3].

Строки адвокатського стажування в Польщі також є підвищеними порівняно з українськими. Так, відповідно до ст. 76 Закону Польщі «Про адвокатуру» адвокатське стажування триває три роки, але при цьому після шести місяців стажування аплікант може замінити адвоката у всіх інстанціях, крім Верховного суду, Головного Адміністративного суду, Конституційного суду та Державного трибуналу. Питання про включення до Реєстру адвокатів в Польщі вирішує окружна адвокатська рада, але контролюється цей процес Міністром Юстиції, якому надсилаються рішення про внесення до Реєстру адвокатів, та якщо Міністр не підпише заперечення на внесення протягом тридцяти днів з дня отримання рішення, внесення до Реєстру адвокатів вважається виконаним.

Характерною відмінністю законодавства Польщі щодо адвокатської діяльності, є правило про обов'язкове страхування цивільної відповідальності адвоката за шкоду, завдану при виконанні його діяльності. Обов'язок страхування цивільної відповідальності закріплено в ст. 8 Закону Польщі «Про адвокатуру». Отже, з урахуванням обраного Україною курсу на євроінтеграцію та необхідності адаптації українського законодавства до європейських стандартів, є підстави вважати, що подібні тенденції слід очікувати й в Україні [14, с.14-15].

Порівнюючи діяльність системи адвокатури України та Польщі, першою істотною відмінністю, на яку варто звернути увагу, є залежність органів адвокатури від органів державної влади через публічно управлінські функції. Так, законодавство України визначає адвокатуру як недержавний самоврядний інститут, що свідчить про незалежність адвокатури від органів державної влади. Законодавство Польщі, навпаки, визна-

чає певну залежність адвокатури від органів юстиції. [12, с. 53-55].

Другою суттєвою відмінністю адвокатської діяльності у Польщі та в Україні є організаційно-правова форми її здійснення. Так, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює можливість здійснення адвокатами професійної діяльності як індивідуально, так і в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Правові засади діяльності адвокатури Польщі мають характерні особливості, які не властиві адвокатурі України, а саме: 1) в Польщі існує дві юридичні професії, здійснення яких пов'язане з наданням правової допомоги – адвокат та правовий радник; 2) адвокат, який здійснює адвокатську діяльність, підлягає обов'язковому страхуванню від цивільної відповідальності за шкоду, спричинену його діяльністю; 3) особа може стати помічником адвоката (аплікантом) тільки після складання аплікантського кваліфікаційного іспиту; 4) у Польщі адвокатом може стати як громадянин цієї країни, так і іноземець; 5) вимоги для набуття статусу адвоката в Польщі є більш складними порівняно з українським законодавством; 6) у Польщі іспит для доступу до адвокатської професії проводиться на національному рівні і до складу екзаменаційної комісії входять [4].

Польський законодавець визначає ряд формальних та спеціальних вимог до особи адвоката. Зокрема, ст. 65 Закону «Про адвокатуру» містить положення, відповідно до якого адвокатом може стати особа з повною вищою юридичною освітою, яка пройшла адвокатську аплікацію з ідеальним характером, котра своєю поведінкою гарантує належне виконання адвокатських зобов'язань.

Адвокатська аплікація – це система спеціальних теоретичних та практичних навчальних заходів, котрі впроваджують для осіб, що готуються до складення адвокатського іспиту. Проходження адвокатської аплікації завершується складенням кваліфікаційного іспиту, за результатами якого особа отримує право на зайняття адвокатською діяльністю [9, с. 135-137].

Водночас зауважимо, що досвід функціонування інституту адвокатури Польщі потрібно впроваджувати відповідно до національних потреб та традицій [13, с.375-379].

Висновки і пропозиції. На підставі проведеного аналізу положень чинного законодавства України та Польщі про адвокатську діяль-

ність доходимо наступного висновку: доцільним видається закріплення у законодавстві Польщі деонтологічного принципу підбору адвоката, що визначає важливість його характеру, поведінки, якою він характеризувався до подання клопотання про отримання права на зайняття адвокатською діяльністю. Позитивним є досвід Польщі у правовому регулюванні проходження стажування особи, котра ще не склала кваліфікаційний іспит.

Запровадження у вітчизняному законодавстві норм про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, аналогічно законодавству Польщі, слугувало б надійною гарантією захисту прав адвоката під час здійснення ним професійної діяльності.

Більш жорстким є польське регулювання діяльності органів адвокатського самоврядування та дисциплінарної відповідальності. У порівнянні із Україною у законодавстві Польщі встановлена більша кількість заходів дисциплінарної відповідальності, що застосовуються до адвокатів, а процедура їх накладення є значно жорсткішою.

Вітчизняному законодавцю слід звернути увагу на ключові проблеми чинного законодавства про адвокатську діяльність, здійснити його удосконалення шляхом адаптування до загальноєвропейських положень. Адже лише за умов належного функціонування інституту адвокатури можливим є максимальний розвиток демократії та верховенства права, що, у свою чергу, є головним із критеріїв набуття Україною членства в Європейському Союзі.

Список використаної літератури:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5076-17>.
2. Ustawa z dnia 26 maja 1982 y. Prawo o adwokaturze. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820160124>.
3. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 y. Kodeks cywilny. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640160093>.
4. Ustawa z dnia 15 września 2000 y. Kodeks spółek handlowych. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037>.
5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн європейського співтовариства від 01 жовтня 1998 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
6. Програма складення кваліфікаційного іспиту. Затверджена рішенням адвокатів від 21 вересня 2019 р. № 113. URL: <http://rado.inf.ua/wp-content/download/2.pdf>.
7. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Затверджене рішенням Ради адвокатів України від 19 травня 2023 р. № 36. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2023-06-15-polozhennya-36_648ab00fd3a0c.pdf.
8. Gawryluk M. Prawo o adwokaturze. Komentarz / M. Gawryluk. Warszawa: LexisNexis, 2012. Ст. 336.
9. Компанейцев С. Особистість адвоката: деонтологічний підхід. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 135–137.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Młynarski T. Obowiązkowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów i radców prawnych. *Monitor Ubezpieczeniowy*. 2013. № 54. URL : http://www.rzu.gov.pl/publikacje/artykuly-pracownikow-i-wspolpracownikow/Tomasz_Mlynarski___Obowiazkowe_ubezpieczenia_odpowiedzialnosci_cywilnej_adwokatow_i_radcow_prawnych___Monitor_Ubezpiecze.
12. Рафальська І. Оформлюємось по-новому. *Український адвокат*. 2012. № 9. С. 53–55.
13. Святоцька В. Адвокатура в Україні крізь призму загальних принципів організації та діяльності адвокатури у державах ЄС. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 375–379.
14. Тубелець О. Окремі аспекти правового регулювання інституту стажування відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність. *Юридичний Вісник України*. 2013. № 42. С. 14–15 с.

Varushka Yu. A. Experience of the Institute of Advocacy in Poland and Ukraine through the prism of public administration

The article is devoted to the study of the regulation of advocacy under the legislation of Ukraine and the Republic of Poland. A comparative legal analysis of the provisions of the current Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy" and the Law of the Republic of Poland "On Advocacy" was carried out. Focused attention in the field of public administration on the differences in the regulation of advocacy activities under the legislation of Ukraine and Poland, establishes their positive and

negative trends. Proposals for improvement of domestic legislation in the sphere of regulation of advocacy activities through the prism of public administration have been formulated. The legal principles of the activity of the Polish Bar Association are considered.

It is described that the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen is currently the most important problem of the domestic and foreign policy of all states. The key human rights institution, which is designed to protect and represent the interests of not only individuals, but also the entire society in general, is the legal profession. Taking into account the European integration aspirations of Ukraine, the peculiarities of the functioning of the legal profession in the countries of the European Union are of great importance. Along with this, the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine and the introduction of martial law caused one of the most difficult crises in the activity of the Ukrainian bar - lawyers were left without work, including those who were forced to go abroad. Poland was one of the first countries to create conditions for the employment of Ukrainian lawyers. In particular, the access procedure for practicing law was defined. In order to be included in the list of lawyers, a certificate is required that the foreign lawyer is registered in Ukraine as a person authorized to practice law. A certified copy of a document confirming the applicant's citizenship must also be attached to the application². In this regard, it is relevant to study the experience of the organization and activity of the legal profession in Poland in order to assess the possibility of its application within the strategic prospects of the development of Ukraine. The conditions for practicing law by foreign lawyers are described. Characteristic features of the activity of the Polish Bar Association, which are not characteristic of the Ukrainian Bar Association, are highlighted. Prospective directions for the development of the Institute of Advocacy of Ukraine have been formulated.

Key words: *advocacy, applicant, advocacy self-government, organizational and legal forms of advocacy, internship, public administration.*